

Maaseutututkimus kriittisenä yhteiskuntatieteenä

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.154913>

Kriittinen yhteiskuntatutkimus tarkastelee yhteiskunnallisia rakenteita, valtaa ja yksilöä näiden ehdollistamana toimijana (Lehtinen 2020). Tällaisen tutkimusperinteen tiedonintressiin liittyy emansipaation tavoite: tulemalla tietoisiksi epätasa-arvoisista tai kestäättömistä (valta)rakenteista ihmisten on mahdollista kollektiivisesti ponnistella niiden muuttamiseksi (Burrell & Morgan 1979). Kriittiseen tutkimusperinteeseen kuuluu täten normatiivisuus: tieteen tehtävä ei ole vain selittää tai ymmärtää maailmaa vaan olla osana muutosta – mutta jotta muutos olisi mahdollinen, tarvitaan ymmärrystä muutoksen toivottavasta suunnasta.

Väitän, että tämän määritelmän valossa maaseutututkimus on mitä suurimmassa määrin kriittistä yhteiskuntatiedettä. Maaseutututkimus Suomessa on saanut nykymuotonsa 1980-luvulla (Leinamo & Halonen 2013). Maaseutututkimuksen identiteetti rakentui varsinkin 1980- ja 1990-luvuilla paljolti rajanvetoina suhteessa maataloustutkimukseen

(Rannikko & Sireni 2013; Hyyryläinen 2021). Kuten Torsti Hyyryläinen kirjoitti vuonna 2021 (s. 6): "[Maatalous- ja metsätieteet] nähtiin liian kapea-alaisina selittämään maaseudun muutosta kokonaisuutena." Oli syntynyt vahva näkemys, että maaseudun ongelmia ei voida ratkoa pelkästään maatalous- ja metsätieteiden avulla, vaan maaseudun kehittämisen nähtiin vaativan kokonaisvaltaista maaseutupolitiikkaa (Rannikko & Sireni 2013).

Maaseutututkimus siis kiinnittyy maaseudun ilmiöihin ja ongelmiin, joita se pyrkii ymmärtämään ja selittämään – ja sitä kautta ratkomaan. Maaseudun ongelmat kytkeytyvät väestöpohjan kutistumisen, taloudellisen toimeliaisuuden hiipumisen ja palvelurakenteen rapautumisen ristiin-kytkeytyneeseen noidankehään. Vaikka maaseudun väestökato käynnistyi jo 1950-luvulla, parantunut ostovoima ja hyvinvointivaltion rakennusprojekti pitivät yllä maaseudun elinvoimaa aina 1980-luvulle asti (Kuhmonen & Niittykangas 2007). Tämä projekti tuli kuitenkin tiensä päähän 1990-luvulla ja eteni 2000-luvulla hyvinvointivaltion vähittäiseen purkamiseen, joka aloitettiin nimenomaan maaseudulta (Kattilakoski 2022; Rantamäki 2022). Hyvinvointivaltion purkaminen näkyy maaseudulla eritoten heikentyvänä julkisten palveluiden saatavuutena (emt.), mitä sosiaali- ja terveystieteiden uudelleenorganisointi maakunnallisille hyvinvointialueille näyttää nyt kiihdyttävän. Tämä kehityskulku asettaa uusia haasteita esimerkiksi kylätoiminnalle, jonka yksi keskeinen tavoite on tukea palveluiden säilymistä, kuten Pekka Kettunen kirjoittaa puheenvuorossaan tässä lehdessä. Palveluiden keskittyminen kurjistaa erityisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten – esimerkiksi maaseudun pienituloisten – asemaa, kuten Verna Helle ja Hanna-Mari Ikonen osoittavat tässä lehdessä julkaistavassa tutkimuksessaan maaseudun pienituloisista työssäkäyvistä.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on pitkään vallinnut laajasti hyväksytty tahtotila, jonka mukaan maaseudun kehittämistä tarvitaan lieventämään rakennemuutoksen haitallisia vaikutuksia maaseudulle. Maaseudun kehittämisellä onkin varsin laaja kansalaisyhteiskunnan tuki (Vihinen ym. 2023). Tahtotila maaseudun elinvoiman ylläpitämiseksi on kuitenkin alkanut osoittaa rakoilemisen merkkejä. Jo vuonna 2011 Pertti ja Eero Alasuutari (s. 30) havaitsivat, että "maaseutupuhe kumpuaa aikaisempaa harvemmin pyrkimyksistä kehittää väestökadosta, hupenevista palveluista tai maatalouden ongelmista kärsivää maaseutua tai ottaa kantaa tällaisiin pyrkimyksiin". Median maaseutupuheeseen on hiipinyt myös

uusi tematiikka, jossa maaseutu asemoituu ympäristöongelmien aiheuttajaksi (Lyytimäki 2023). Maaseutukysymyksen legitimitteetti on haperunut, eikä maaseudun elinvoiman edistäminen ole enää itsestään selvästi yhteiskuntapolitiikan tavoitteena.

Maaseudun kehittäminen ja tutkimus ovatkin päätyneet asemaan, jossa ne joutuvat käymään entistä useammin kamppailua olemassaolonsa puolesta. Ensimmäisenä tulilinjalla on maaseutututkimus: kuten Maarit Sireni kuvaa puheenvuorossaan tässä lehdessä, maaseutututkimuksen rahoitusta ollaan ajamassa käytännöllisesti katsoen kokonaan alas. Tilanne on otettava vakavana signaalina maaseutukysymyksen marginalisoinnista yhteiskuntapolitiikan tasolla. Vaikka maaseutukysymykset jossain määrin yhä sisältyisivät tulevaan maa- ja metsätalousministeriön jakamaan TKI-rahoitukseen, rahoitettavan tutkimuksen tarpeet tullaan määrittelemään vahvemmin yhtäältä alkutuotannon tarpeista käsin ja toisaalta suhteessa ministeriön strategisiin linjauksiin. Koska maaseutupolitiikalla ei välttämättä nähdä edes olevan "vuosittaisia tutkimustarpeita", jääkin nähtäväksi, millaisia maaseutututkimuksen tarpeita strategisissa linjauksissa tunnustetaan.

Tilanteessa, jossa olemme ajautumassa kohti vuosikymmeniin suurinta kokemaamme yhteiskunnallista siirtymäkautta, on yllättävää, että maaseutupolitiikan tietotarpeita ei tunnusteta. Käytän sanaa "ajautumassa", sillä kestävyys siirtymän tai -murroksen suunnasta ei juuri käydä tietoista yhteiskunnallista keskustelua sen paremmin maaseudun näkökulmasta kuin koko yhteiskuntaa muuttavana voimana. Murroksen vaatimien muutosten syvyys jää pintapuolisessa "vihreään" tai "puhtaaseen" siirtymään nojaavassa keskustelussa käsittelemättä. Fossiilimetaboliasta tulee irrottautua – samalla kun koko elämäntapamme, infrastruktuurimme ja talousjärjestelmämme on rakentunut fossiilimetabolian mahdollistavan jatkuvan talouskasvun tavoittelun pohjalle. Elämäntapamme pitäisi mahtua planetaarisiin rajoihin – mutta kohtuullisuudesta talouspolitiikan varteenotettavana tavoitteena ei yhäkään voida käydä vakavasti otettavaa talouspoliittista keskustelua. Luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen pitäisi pysäyttää, vaikka kaikki luonnonvaroja hyödyntävät järjestelmät ovat rakentuneet sille periaatteelle, että luonnonvaroja pitää pystyä kahmimaan talouden prosesseihin mahdollisimman paljon kerralla, mahdollisimman nopeasti. Ihmisten hyvinvoinnista ollaan huolissaan, vaikka yhä useampi kaatuu jatkuvasti suuremmilla kierroksilla pyörivän talousjärjestelmän rattaissa eikä enää pääse ylös. Ihmisten osalli-

suus ja tasa-arvo – ja tätä myötä myös maaseudun elinvoiman ylläpitäminen – näyttäytyvät sanahelinänä, kun individualistinen kilpailuyhteiskunta pitää pintansa yhteiskunnallisia arvoja määrittävänä syvärakenteena.

Vaikka kestävyys siirtymäpolitiikkaa ollaan tällä hetkellä ajamassa entistä keskittävämpään suuntaan ei vain Suomessa vaan myös muualla Euroopassa (Halonen ym. 2024), tulevaisuuden ei tarvitse olla menneisyyden jatkumo. Tulevaisuus on avoin, sillä se määrittyy ihmisten toiminnan seurauksena, ja ihmisillä säilyy aina toisin toimimisen mahdollisuus. Tulevaisuuteen suuntaaminen on aina normatiivista; se kiinnittyy tietynlaiseen tahtotilaan ja käsitykseen siitä, millainen tulevaisuuden pitäisi olla: millaista tulevaisuutta haluamme ja millaisen tulevaisuuden eteen olemme valmiita yksilöinä ja yhteiskuntina ponnistelemaan. Normatiivisuus, jopa utopistisuus, ovat kriittisen yhteiskuntatutkimuksen peruspilareita (Lehtinen 2020). Väitän, että myös maaseutututkimus on luonteeltaan vahvasti normatiivista. Maaseudun tutkijoina ja kehittäjinä olemme nimittäin sitoutuneita nimenomaan tietynlaisen tulevaisuuden eteen työskentelemiseen – esimerkiksi maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa hahmotellun tulevaisuuden, jossa "monimuotoinen maaseutu on kansallinen menestystekijä ja se tarjoaa ratkaisuja hyvälle elämälle, innovatiivisuudelle, yrittäjyydelle ja kestäväälle yhteiskunnalle" (Kattilakoski ym. 2021, 9).

Maaseudun tutkijoina ja kehittäjinä meidän on toisaalta myös tiedostettava, että nämä tavoitteet eivät välttämättä ole enää laajasti jaettuina. Maaseudun elinvoiman hyväksi toimiminen on siis mitä suurimmassa määrin poliittista: siinä valitaan puoli, tietynlainen normatiivisesti määräytynyt tavoite, jonka eteen halutaan tehdä töitä. Mitä lähemmäksi murroskautta etenemme, sitä syvemmiksi kiistat todennäköisesti käyvät, sillä murroskaudella määritellään tulevaisuuden suuntaviivat: lähemmekö rakentamaan entistä keskittyneempää maailmaa, jossa maaseudulle jää ehkä enintään resurssiperiferian, suojelureservaatin, kulttuurihistoriaa tarjoavan museon ja virkistätymispaikan roolit, vai hajautuneempaa, paikallisempaa, kohtuullisempaa, ihmisen kokoista maailmaa?

Tällaisista vaihtoehtoisista tulevaisuuden suunnista kirjoittavat tässä lehdessä Riikka Aro ja Kimmo Englund arviossaan Chris Smajen kirjoista, joissa hahmotellaan ruokajärjestelmälle paikallisempaa ja pienimuotoisempaa tulevaisuutta. Vaikka hahmotelmat tuntuisivat nykyisten rakenteellisten kahleitten näkökulmasta utopistisilta, niiden edessä kannattaa

pysähtyä kysymään, haluammeko sitoutua siihen tiehen, jossa ihminen eristetään luonnosta erilliseksi saarekkeeksi ruoantuotantoa myöten? Jos uskomme maltilliseen keskitiehen, uskomme myös, että pienimmän yhteisen nimittäjän etsiminen riittää tulevaisuuden suunnaksi?

Maaseutu tarvitsee valjaat ja peräänsä rattaat, joiden kuskilla on käsitys siitä, mihin valjakko on suuntaamassa. Kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa maaseudulla tulee toki olemaan merkittävä rooli (toivottavasti) keskeisemmän tulevaisuuden rakentamisessa. Mutta kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa maaseudun toimijoilla ei ole toimijuutta. Kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa hyvinvointi ei jakaannu tasaisesti. Kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa maaseutu ei säily aitona vaihtoehtona elämiselle ja työnteolle. Ja monille tällainen tulevaisuus ei ole minkäänlainen ongelma. Sen takia olisi tärkeää lakata teeskentelemästä, että maaseudun kehittäminen olisi yhteiskuntapolitiikassa aidosti ja laajasti jaettu tavoite. Sen sijaan olisi tärkeää pystyä näyttämään, millaisessa maailmassa maaseutu voisi aidosti kukoistaa, ja suunnata resurssit sellaisen maailman rakentamiseen ja sen puolesta argumentoimiseen, konflikteja pelkäämättä. Se, että maaseutua kuritetaan, ei poista maaseutututkimuksen tarvetta, päinvastoin.

Maaseutu nimittäin toimii hyvän elämän näyttämönä monille, kuten Saara Koikkalaisen arvio Tomas Hanellin ja Markku Mattilan koettua elämänlaatua ja muuttoliikettä tarkastelevasta raportista osoittaa: maaseutualueilla koettu elämänlaatu on korkeampi kuin kaupungissa. Maaseutu myös puhuttelee ihmisiä asuinpaikasta riippumatta, kuten Galina Kallion tässä lehdessä arvioima Anne Lampisen *Citymaalaiset*-kirja osoittaa. Toisaalta Kallio pohtii, voiko maalaisuuteen suhtautua kuten rusinoiden noukkimiseen pullasta (olipa tarkoituksena sitten syödä pulla ilman rusinoita tai pelkät rusinat – riippuu kai siitä, kummasta pidät enemmän)? Vaatiiko maaseudun elinvoiman säilyttäminen kuitenkin vahvempaa sitoutumista? Maaseutualueet voivat toki hyötyä kaupungistumisesta ilmiönä, kuten Karhun ja Kohvakan ansiokas analyysi kahdesta kaupungin kupeesta kasvaneesta kunnasta osoittaa – mikä samalla sekoittaa maaseudun ja kaupungin välisiä rajanvetoja. Mutta riittääkö maaseudun elinvoimalle kaupungistumisen mukanaan tuomien murusten poimiminen?

Samalla on kysyttävä, onko liian paljon toivottu, että maaseutututkijat ja -kehittäjät pystyisivät ryhmittymään tietynlaisen tulevaisuuden vision taakse. Kuten Anni Rannikon kirjoittama kuvaus toimituskuntamme

kokoonpanosta osoittaa, maaseutuun tavalla tai toisella kiinnittyvät tutkijat ovat heterogeeninen joukko. Toisaalta, kuten käy ilmi Kari Korolaisen sarjakuviin pohjaavasta kirjoituksesta, maaseutu pysyy arvoituksena, ottaa erilaisia ajallisia ja tilallisia muotoja, laajenee ja supistuu yhtä aikaa. Ehkä juuri tällaisesta moninaisuudesta voi versoa rohkeutta: maaseudun tulevaisuusvision ei tarvitse yhdistää kaikkia, mutta tarpeeksi monia.

Maaseutututkimuksen yksi tehtävä on kriittisen yhteiskuntateorian hengessä muuttaa yhteiskunnallisia rakenteita. Yhteiskunnallisten rakenteiden muuttaminen edellyttää vision kirkastamista, jotta uskaltaisimme sanoa, että emme pidä siitä, mitä ympärillämme tapahtuu, ja jotta saisimme suuntaa toiminnalle, jolla voimme osaltamme muuttaa tapahtumien kulkua. Vaikka maaseutututkimuksen identiteetti aikanaan syntyi rajanvetoina maatalous- ja metsätieteisiin, esimerkiksi kriittinen ruokajärjestelmätutkimus voi olla nykyään hengeltään lähempänä maaseutututkimusta kuin perinteistä maataloustiedettä, sillä se tähtää samaan kuin maaseutututkimus: rakenteiden muuttamiseen. Murrosajat voivat näin auttaa löytämään synergioita suunnista, joissa niitä ei ehkä ole pitkään aikaan nähty – kuten tänä syksynä järjestetty, maaseudun ja maatalouden yhteyksiä kartoittanut MUA-foorumi näytti. Maaseutututkimus voi löytää yllättäviäkin synergioita myös paikallisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta korostavan kohtuusliikkeen piiristä. Sen sijaan kärkkyminen jatkuvaan kasvuun ja tehostamiseen nojaavien pöytien äärellä, uskoen näistä pöydistä tippuvan murusia maaseudullekin, on tie, joka on ilmiselvästi kuljettu loppuun. Maaseutu tarvitsee uutta ajattelua.

Kirjallisuus

- Alasuutari, P. & E. Alasuutari 2011. Maaseudun merkitykset suomalaisessa julkisessa keskustelussa: Diskurssianalyttinen tarkastelu. Sitra, Helsinki.
- Burrell, G. & G. Morgan 1979. Sociological paradigms and organisational analysis. Ashgate, Aldershot.
- Halonen, M., M. Albrecht & I. Kuhmonen 2024 (toim.) Rescaling sustainability transitions: Unfolding the spatialities of power relations, governance arrangements, and socio-economic systems. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-69918-4>
- Hyyryläinen, T. 2021. Mitä maaseutututkimus on? *Maaseutututkimus* 29:2, 3-7. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.111976>

- Kattilakoski, M., A. Husberg, H. Kuhmonen, J. Rutanen, H. Vihinen, P. Töyli, T. Lukkari, E. Osmonen, T. Väre & C. Åström 2021. Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>
- Kattilakoski, M. 2022. Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 268. University of Eastern Finland, Joensuu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4479-5>
- Kuhmonen, T. & H. Niittykangas 2007. Maaseudun tulevaisuus: Ajattelun käsikirja. Maahenki, Helsinki.
- Lehtinen, M. 2020. Yhteiskuntafilosofia. Ensyklopedia Logos. Saatavissa: <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/yhteiskuntafilosofia> [Viitattu 2.12.2024.]
- Leinamo, K. & M. Halonen 2013. Maaseutututkimuksen uusi tilanne. Maaseudun uusi aika 21:1, 51–56. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/144120>
- Lyytimäki, J. 2023. Suomen maaseutuisuudet mediassa: ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma. Alue ja Ympäristö 52:2, 89–98. <https://doi.org/10.30663/ay.128083>
- Rannikko, P. & M. Sireni 2013. Maaseudun uusi aika 1993–2013. Maaseudun uusi aika 21:2-3, 4–11. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/144125/91279>
- Rantamäki, N. 2022. Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys: Suuntaviivoja kestäväälle hyvinvointipolitiikalle. JYU Dissertations 548. University of Jyväskylä, Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9180-7>
- Vihinen, H., K. Korhonen, T. Myllymäki & S. Sandqvist 2023. Mitä mieltä maaseudusta? Maaseutubarometri 5.0. Saatavissa: <https://www.maaseutupolitiikka.fi/ptaotoksenteontueksi/tietoa/maaseutubaro> [Viitattu 12.12.2024.]